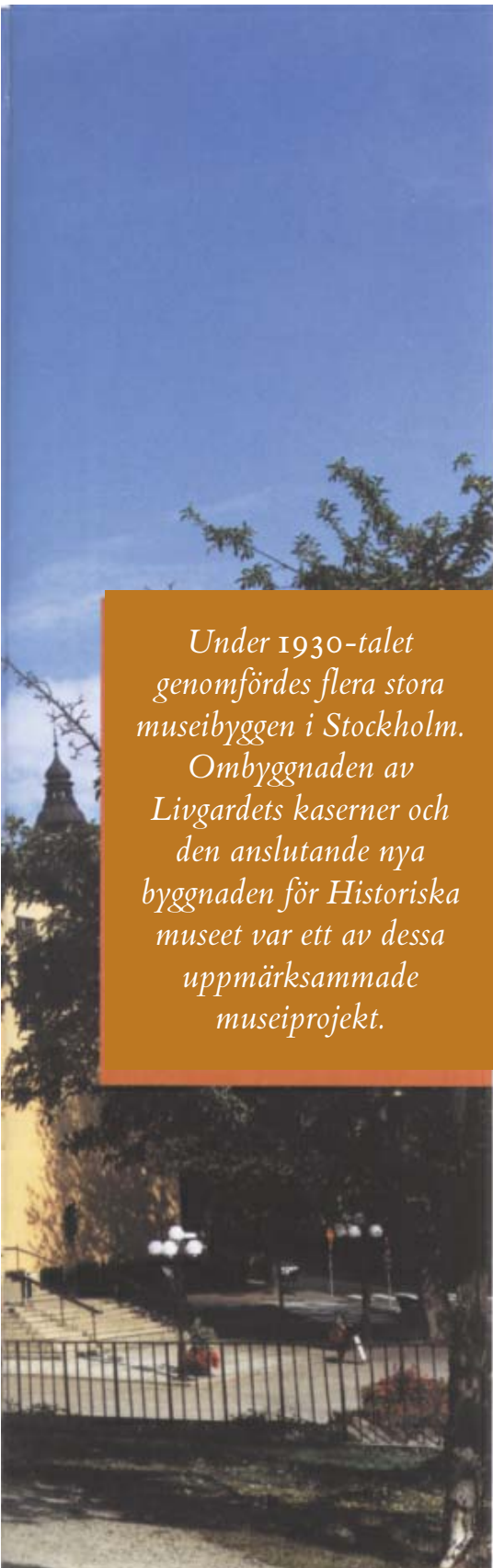

Historiska museet

EN TRETTIOTALSBORG VID NARVAVÄGEN

Under 1930-talet genomfördes flera stora museibygggen i Stockholm. Ombyggnaden av Livgardets kaserner och den anslutande nya byggnaden för Historiska museet var ett av dessa uppmärksammade museiprojekt.

Bror Marklunds bronsportar hämtar sina motiv från den fornnordiska mytologin, landets kristnande och den odlande bondens mödor. Marklund har också utfört fyra friskulpturer av järn på fasaden.

I Kulturvärden nr 2/1999 kunde vi läsa om Livgardets kaserner i kvarteret Krubban, och den militära verksamhet som präglade kvarteret fram till 1928. Fredrik Bloms kasern från början av 1800-talet byggdes därefter om för Vitterhetsakademien och Historiska museet. Statens historiska samlingar hade senast inrymts i det år 1866 invigda Nationalmuseet.

Lokalerna där blev snart alltför trånga, och man insåg nödvändigheten av en egen museibygnad för samlingarna. Många förslag beaktades och förkastades.

I samband med projekteringen av Nordiska museet föreslog professor Oscar Montelius att Historiska museet och Nordiska museet skulle sammanföras i Nordiska museets byggnad. Dåvarande riksantikvarien Hans Hildebrand ställde sig kritisk till att föra samman så vitt skilda samlingar under samma tak, utan förordade i stället en nybyggnad. Också hans efterträdare skulle fortsätta att driva frågan om en ny museibygnad, utan att något förslag vann acceptans. Det blev riksantikvarien Sigurd Curmans enträgna arbete i museifrågan som kom att resultera i den nya byggnadens tillkomst och utformning.

‘Nytt och Gammalt’

År 1929 föreslog regeringen att kasernerna för det nedlagda regementet vid Storgatan skulle upplåtas för Statens historiska museum. Året därpå fick Byggnadsstyrelsen i uppdrag att anordna en pristävling för svenska arkitekter om förslag till om- och nybyggnad för ett historiskt museum i kvarteret. I tävlingsprogrammet preciserades ett effektivt utnyttjande av den befintliga bebyggelsen, men utan krav på att livregementets gamla stall skulle ingå i museets lokaler. Antalet entréer skulle begränsas men göras åtskilda för museisamlingarna och tjänstelokalerna. Vidare ställdes särskilda krav på utställningssalarna avseende brandsäkerhet, flexibilitet och öppenhet. Salarna skulle ha ljus och rymd.

Något första pris delades inte ut. Andra pris tilldelades arkitekterna Bengt Romare och Georg Scherman samt ingenjör Gösta Nilsson för deras förslag «Nytt och Gammalt». Prisenämnden ansåg att deras utkast till ny museibygnad fått en lyckad utformning, med en fri placering norr om kasernen och huvudfasaden orienterad mot Narvavägen. Romare och Scherman fick i uppdrag att utveckla sitt förslag i samarbete med Byggnadsstyrelsen.

Den långa norra längan mot Linnégatan har skenbart kortats av genom att en sjättedel av muren på var sida lämnats utan fönster.

Vid kasernens ombyggnad lades ett trapphus till dess norra fasad, mot Rosengården. Gården, eller atriet, är planerat med klassiska proportioner.

sen och Riksantikvarieämbetet. Sigurd Curman blev samarbetspartner för museets utformning.

Det framgår av protokollen att det fanns personer i regeringen som hyste farhågor för att den nya byggnaden inte skulle harmoniera tillräckligt med den omgivande bebyggelsen. Funkisen hade ännu inte vunnit full acceptans bland allmänheten. Om det också var skälet till att arkitekterna kom att modifiera sitt ursprungliga förslag under projekteringen är trots det oklart.

Den slutliga utformningen av museet, som fastställdes så sent som 1936, visar en förskjutning från den rena funktionalismen till en balanserad kompromiss mellan modernism och nyklassicism, med inslag av historiska anspelningar.

De båda byggnadernas trapphus, museets öppna ytor och hallens stora fönster påminner oss om att huset ritades i nära anslutning till Stockholmsutställningen 1930. Men det finns också en obruten tradition från det tidiga 1900-talets medeltidsinfluerade exteriörer som, förutom i gestaltningen av

de olika fasaderna, är tydlig i detaljer som tornet i det nordvästra hörnet, den östra flygelns burspråk och den slammade tegelmuren. Inte heller den då aktuella svenska klassicismen, med koppling till Ragnar Östberg, saknas. Fritrappan och den djupa portalen med bronsportarna har paralleller till Sjöhistoriska museets mäktiga entré. Gårdarna återgår på antikens proportionerligt utformade atrium, lika mycket som renässansens inneslutna borggårdar med terrasser och fritrappor.

En sluten borg

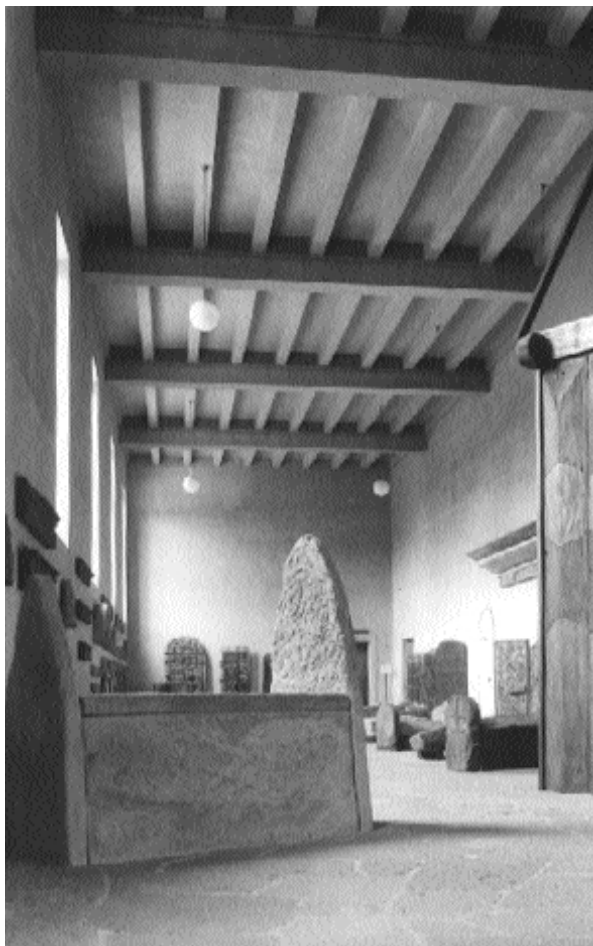
Depressionen under 1930-talet och den svåra arbetslösheten bidrog paradoxalt

nog till museets tillkomst. För att skapa arbetstillfällen anslog 1932 års riksdag medel för statlig byggnadsverksamhet, som kom museet tillgodo. Byggnadsarbetena pågick 1934–39, och inleddes med en total invändig ombyggnad av den gamla kasernen. Träbjälklag byttes mot bjälklag av stål och ett trapphus byggdes till mot norr. Huset som byggts i tre sektioner utan tvärförbindelser, fick nu horisontellt öppna våningsplan.

I kasernens översta plan förlades det antikvarisk-topografiska arkivet och antikvarisk-numismatiska biblioteket på ömse sidor om en gemensam läsesal. Kungliga Vitterhets Historie och

Det premierade förslaget till Historiska museets om- och tillbyggnad från 1931 visar en renodlad funkisexteriör.

Romanska hallen med golv av natursten och takbjälkar av betong, som den såg ut då museet invigdes.

Medeltida kyrkoskulptur i ett av de nyinredda gallerierna. Färgsättningen är gjord av Gertrud Olson.

Antikvitets Akademien disponerade mellan planet.

Den nya museibygnaden har karaktär av en sluten borg. Fyra längor i två respektive tre våningar omsluter en stor rektangulär gård med gräsmatta och en damm i västra änden. Det var tänkt att gårdsrummet skulle kunna användas för historiska skådespel och andra arrangemang. Gården gav också tillräckligt med dagsljus till utställningshallarna. Två små gårdar avgränsas av de tre flyglar som förbinder museibygnaden med kasernen. Rosengården, som är belägen mellan de östra flyglarna, är ett omsorgsfullt planerat uterum som används av museets servering under sommarmånaderna. Den västra gården utnyttjas som ekonomigård.

En vandring runt museet visar hur dess exteriör har varierats. Fasaden mot Narvavägen har endast två fönsterrader – souterrängvåningens små kvadratiska fönster med järngaller, och den stora romanska hallens högt och glest placerade fönster. En monumental fritttrappa leder upp till entréhallen.

Den stränga fasaden saknar all dekor förutom Bror Marklunds skulpturer på fasaden och entréns stora bronsportar. Flygeln mot Narvavägen, som förbinder museet med kasernen, har fått samma massiva och slutna karaktär med högt placerade fönster. Ett burspråk har förskjutits till flygelns norra ände, proportionerligt mot placeringen av huvudbyggnadens entré. Den långa norra längan mot Linnégatan för tankarna till renässansens vasaborgar och avslutas i väster med ett kvadratisk torn, krönt av ett förgyllt riksäpple. Invändigt ger tornet utrymme för de höga altarskäpen. Den västra fasaden har fått en kyrklig karaktär genom sina proportioner och tornets placering över ett fiktivt kyrkorum med ett gotiskt fönster, samt mittpartiets högt placerade fönsterrad. Längans utformning korresponderar mot dess innehåll – den gotiska hallen med de senmedeltida altarskäpen.

Till museets konstnärliga utsmyckning utlystes flera tävlingar. År 1939 fick Bror Marklund uppdraget att utföra sitt förslag till portar för huvud-

entrén. De jättelika bronsportarna, utförda i en blandteknik med relief, botenristningar och rundskulptur, visar scener från hedendom till medeltid. De invigdes först 1952. Marklund fick också göra friskulpturerna på fasaden mot Narvavägen, som kom på plats år 1959. Konstnären Robert Nilsson skulpterade fyra stuckreliefer med historiska teman till den stora gårdens sydvägg – stenåldern, vikingatiden, kristnandet och medeltida riddarliv. Intill bassängen i Rosengården står Carl Frisendahls skulptur Näcken, inspirerad av Josephsons Strömkarlen.

Museets interiörer

Fritttrappan mot Narvavägen är lika mycket en estetisk som praktisk lösning. Besökaren leds direkt in i den stora entréhallen, som ligger i nivå med gården. Museets disposition bestämdes av samlingarna, som exponerades i kronologiskt sammanhållna basutställningar. Fornsamlingarna förlades till det nedre planet, och samlingarna från kristen tid till det övre. Lokalerna skulle också ge flexibilitet

Den stora entréhallen fick ny inredning 1994 i samband med utställningen «Den svenska historien».

och utrymme för olika temporära behov. Museets salar är överskådligt grupperade som block runt gården, och överlag generöst tilltagna. En bred trappa med väl avvägda steg och ett ansenligt men nu ganska slitet räcke, leder upp till det övre planet. Den romanska hallen en trappa upp, som pla-

nerades för samlingen av gravmonument från äldre medeltid, fungerar i dag trots sin förändrade funktion som kommunikationsrum till utställningarna på det övre planet. Hallen ger associationer till en medeltida riddarsal. Golvet är lagt med natursten och taket har bjälkar av betong. Den gotiska hallen har fått ett brutet tak och spetsbågiga fönster. Passagerna mellan salarna är inklädda med grovt huggna kalkstensposter.

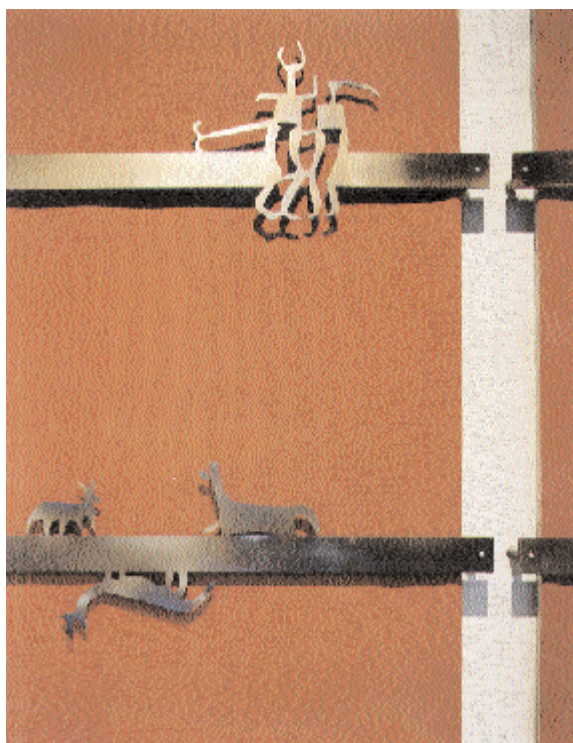
Gestaltningen under Sigurd Curmans ledning byggde mycket på erfarenheter från tidens konstindustriutställningar, varumässor och skyltfönster. Man ville väcka intresse och göra historien attrak-

tiv och tillgänglig med förklarande sammanhang. Museimännen uttryckte en viss skepsis – museet var ju trots allt en vetenskaplig institution. Sedan dess har den vetenskapliga och den pedagogiska målsättningen svängt i olika riktningar. Museets lokaler har kunnat anpassas för nya behov och utställningsformer, och den flexibilitet som var planerad från början har fungerat relativt väl.

Förnyelse och tillbakablickar

Den stora entréhallen fick en ny inredning i samband med utställningen «Den svenska historien». Arkitekt Anders Rabenius, Cinnober Arkitekter, utgick från enkelheten och tyngden i den ursprungliga hallen. Ett dekorativt mässingsgaller efter långväggen håller ett ljudabsorberande skikt på plats. Staffan Corp, som står för formgivningen, har hämtat förlagor till väggens figurer från bohuslänska hällristningar. Till inredningen hör också en ny receptionsdisk i ärgad kopparplåt och ek. En fräck diodslina följer diskens halvcirkel.

Genom bidrag från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse kunde Guldrum-

Det dekorativa mässingsgallret håller en ljudabsorberande vägg i entréhallen på plats. Dess figurer är hämtade från bohuslänska hällristningar.

Guldrummets gestaltning och ljussättning förstärker den sinnliga upplevelsen av skattkammaren.

met inredas i museets källarplan 1994. Ett 700 kvadratmeter stort betongvalv har sprängts ner under museets stora gård och inrymmer, förutom utställningen, ett servicerum för klimatstyrning, magasin med flera rum. Guldrummet har utformats som en mytisk kultplats med Mimers brunn i mitten. Grova inhemska material som skurad kalksten och skuren diabas i golv och pelare, järnsmide i räcken och galler, har ställts mot sinnligt stämnda och kraftfulla färger. Guldrummet och passagen dit visar hur man fördelaktigt använder en skonsam ljussättning i arkitekturen och i exponeringen av föremålen, som framhävs genom fiberoptisk belysning. För inredningen av Guldrummet står Blombergs Arkitekter. För monterinredning och konstnärlig utsmyckning svarar huvudsakligen Eva Rosengren, Ahlgren-Edblom Arkitekter. För entrén ner till Guldrummet nytilverkadades en massiv kalkstenspost, som en uppföljning av museets övriga stenposter. Konstnären Ulrik Samuelson har svarat för den estetiska och spännande gestaltningen av passagen till skattkammaren. ■

*Catrine Arvidsson;
konsthistoriker*

LITE FAKTA OM LANDETS ANTIKVITETSSAMLING

Grunden till Kungl. Myntkabinettet lades under Johan III:s tid med en samling gamla svenska mynt som skulle bevisa Sveriges rätt till vapnet Tre Kronor. År 1630 fick landet sin förste riksantikvarie, Johannes Buréus, som lade grunden till studiet av forntiden.

År 1677 instiftades Antikvitetskollegium, först beläget i Gustavianum i Uppsala, senare överflyttat till Stockholms slott och ombildat till Antikvitetsarkivet.

Lovisa Ulrika grundade Vitterhetsakademien 1753. Akademien utlyste tävlingar i skaldekunst, värtalighet och historia. Vitterhetsakademien upphörde vid drottningens död 1782. Sonen Gustav III upplöste Antikvitetsarkivet och överförde de medeltida urkunderna till Riksarkivet och Kungl. biblioteket, där de fortfarande förvaras. Han återupplivade Vitterhetsakademien 1786 under namnet Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, med riksantikvarien som ständig sekreterare. Akademien övertog Antikvitetsarkivets samling av föremål. Myntsamlingen sammanfördes till ett myntkabinett i Slottet 1793. När Bror

Emil Hildebrand tillträdde som riksantikvarie lades grunden för en vetenskapligt inriktad institution och Statens historiska museum. Samlingarna exponerades i Ridders Stolpeska huset vid Skeppsbron från och med 1847, och överflyttades till det nyuppförda Nationalmuseum 1866. Det var under Hildebrands tid som begreppen sten-, järn- och bronsålder befastes.

År 1915 gjordes en omDisposition av statens samlingar, varvid forntid och medeltid tilldelades Historiska museet.

När museibyggnaderna byggdes upp i kvarteret Krubban inrymdes tjänstelokaler för Statens historiska museum, Riksantikvarieämbetet och Vitterhetsakademien i den gamla kasernbyggnaden. Riksantikvarieämbetet övertog ansvaret för fornminnes- och byggnadsminnesvården 1938. Vitterhetsakademien flyttade ut ur huset 1975. Myntkabinettet fick egna lokaler 1942, två trappor upp i huvudbyggnaden mot Narvavägen, med ingång från Storgatan. År 1995 gjordes en omorganisation av myndigheten och Historiska museet, Myntkabinettet och Medelhavsmuseet ombildades till Statens historiska museer. Myntkabinettet flyttade till egna lokaler vid Slottsbacken.